

ԱՆԻՐԻ ԳՐԳԻ ՎԱՅՐԵՐ

Դասինելուր:

Պատմիապրը: — Յուն. պատր քօճօս, քնօծօս,
— Վարդառ. *plantatio rosae, rosa.* — Գրաբար.
Տակ-է լուրջ, լուրջնէ (Ութաբ. Ի. 18. լթ. 17).
Տակ-է լուրջ. *Laurier-rose, բան. բան.* *Nerium*
Oleander անձ. պատմառ.

Դափնինեալ Համամուկի (առօց ոս սահ) ըստանիքին պատկանած կաթնալց հիմքով սառտիք ին նույնար տառն է, ո առաջարկն կը բռնիք միջնդրանին բողոք սահմաններուն մէջ գտնուող այն շնչղներուն եւ գետեղներուն վոյ որոնց տաք կիմնցիք տակ կիմնան։ Բաւորանական թէան մէջ *Nerium oleander* անոնք ծանօթ այդ տունկին տերեւներու կատկեպ մշտադար եւ նիրակածեն են եւ ունին կամք կոթուն մը, տերեւներուն երկու երեսներն ալ թէթեւ աղջամազով մը ճածկուած է, տերեւներուն Աղջեր ինխո մտն ճած ճած բարու եւ, միմական զուգաւահան, այնինք որ միջնադիմ մայր նշղնին հետ գրեթե ու ուղանիքներ կը կազմեն։ Ճաղիքները ոստերու ծայրը կը բարուն, շատ Փեղկերիք կարուի մը հնկ կարորի ճաշուն երեւ երեւ երեւ ունին եւ թաշխախութ են, ճաղիքի պահի կողորդին մէջ կայ լեզուի ձեւով յաւելուած թերթեր, պատուց կը հազմուի երկու կցուած պատուի երկու եւ երկ հասունաց մետարանման բաղմթի համարական կը թողու։

Ս. Գրքի երրոյական բնադրին մէջ երրեք չէ յիշատակուած դափնիքարդը. և զարմանալի է որ Պաղեստինի մէջ շափազաց տարածուած պատահական ինչպէս որ ազատաց ատան ատակի ու ուղարկութիւնը չէ գրաւած. Ս. Գրքի Երրոյական բնադրի մէջ յիշատակուած տունկերու Երրոյական առնական ու ուղարկութիւնը ոչ մէկը կարենի է պատահանձնելու դափնիքարդին, մասն Եւրոպութափան համարուած գիրեքերէն. Աթօքայ գրքին մէջ կը հանդիպինք ընծու բառին զոր մեխարանները գրեթէ ամենքն ալ կը հասանան և կը թարգմաննի ու ունի ուրութեան թէեւ յունաքն ինծու բառը պարզաբան վարդու իր նախակի, բայց Յունաքն ինցու մէջ նոյն բառը

կը նշանակէ նաեւ դափնի վարդ : — Սիրացայ Խմառառութեան համար ըրած ներբողին մէջ կը կարդանք .

“Բարեգցացն եմ մարդիկ Նման լիբանանու վրայ ,
Կոմի և Նման Հերմոնի թքան վրայ ;
Արմանին են մաս բարեգցացն եմ կատեսի վրայ
և պատ զնօսներու Նման Երեմիի վրայ .
Գեղեցիկ է իմ հիմի մը Նման պաշտին մէջ
և կը մէծնամը Սարոյ մը Նման ,”

(U.S. Rep. - 191 - 181)

Հոսանքայի յարմարթեամբ փշտ թօծուն
Ճշգրի է թթարմանել ՝դափնէվարդի տառեկ քան
վարդի տառեկ, ու պէտք է նկատողը թեամ տո-
նու ու Երիքովի մէջ շատ աւատորն է առանփա-
դափնէվարդ, մինչզան վարդնի երեք լատոնիր.
— Կարձեալ Սիրացայ գրեթի մէջ կը կարդանք.

“Մարիկ ըրեք ինձիք, պարկեցա զաւակները,
Եւ ամեցէք օծօսոի նման հռուտն թբնդրներու վրայուն
(Անբար. 1. Բ. 17:)

Ծղումներ:

Հայություն

“Իրեն արմանենի բար-
ձրացեալ եմ ի կացէ, եւ
իրեն պահու է՞ւ՞ոյ յեթի-
քով” ։ (Սիրու. ՔՊ. 18:)

"*Ալուարսք ինձ պառուզք*" "*Ալուարսք ինձ որդիք*
ածխինք եւ իրեւ Լու ածխինք, եւ իրեւ դա-
րձէտ անկեալ ի վերա աւ Ներբետ անկեալ ի վերա
առաջ չուրց պաղաքերի առաջ չուրց պաղաք-
երէն" ընթէր:

Միրաք. 1.թ. 17+) (Միրաք. 1.թ. 17+)

* * *

Դասնաղում:

Հասնաղում: — Երբ. բաժին-օն. Գ. Թագ. Դ. 39. Եօթանասիր ուղարկած ձլրաւա. վարդաս. colocynthidas. Հայ. գրաբար. ուշի. աշխարհ. Երբ լուսակ. — Երբ. բնի. Կ. Եօթանասիր. ուղարկա. tornaturas. Հայ. գրաբար. վարդաս և վարդակ աշխարհ. բնի-միւր. Եօթա-նասիր նաշուրդից պարագան. վարդաս սկրպա. Հայ. գրաբար. հանիւր. աշխարհ. բնի-միւր. ֆր. colo-
quinte. ասճ. ուշունչւ լուրիզ:

Դասնաղումում *citrallus colocynthis* կ գնածեն հասապատճէն և որոն միլուկը կը պա-
ռուսակէ դառն եւ ազգու հրեց մի, որ անօթ է
colocynthis (= գառնագիմի) անամաք: Տունի
կ'ամի միջերկարակն արեւելեան աւազուս և կերպց
լույ ինչպէս եւ ննիքն անջորի վայրերուն մէջ.
կարծ եւ գործարք ցօղանենք մազենք ծած-
կուան եւ, եւ անիրնեանք արեւելեան երեք կամ
հինգ բլթեան եւ ասամեանք են, ցօղանենքուն
լույ ճնշաւոր իրեղեր կամ ինչպէս բարը գդմազ-
գանենք մեծան մասաբ ունին, ծաղինութեան արեւե-
լեանինենք իւ ծին աւանին եւ մենացուն են.
կանանչագիշ պառուները գեղապահուկ են եւ
դնդամեւ իրասկ կը լուրին ինչորութեամբ
հասապատճենք են որոնք կը պարաւակեն աս-
փակցած կարեր պատանենքուն սերմեր, միշտ
դառն եւ ներքեապին իւլուս:

* * *

Վայրէ դուռնորդունը յիշաստակւած է թա-
գարաք Դ. Գըր 39 համարին մէջ. մեծ սովի ըլ-
քամանին կը. Նոյնի մարդաքան հազարամ հասա-
լլալով յանձնարարեց իր ծառանքեն մէկուն իրեն
հնետեղոյ մարդարէց որբնինուն համար ճառ մը
պարասաւը Ծառան գաշտին մէջ իր երեւոյթով
չաս միջուն տոկ մը գտաւ, որոն անբռնենքն
վայրէ որբասանին իւ տերեւներուն կը մնանէ.
Հաւաքց ան տունին պառուներէն (բուտիւն օն)
որբան իր հաներեք կնար լցնեն եւ եկաւ զանոնը
կաթասին մէջ մանրեց, առանց իսկապան դիմու-
սու թէ ինչ էր իր ժողովածը. Հապին թէ նշկէր
աշակերտերը միսած էին ուստեւ ծառային պատ-
րասած կերպարը, կարծեցին թէ թունաւ-
ուուած են, րորը սետով սկսան աղաղակն, "կաթ-
ասին մէջ մաս հայ" ու բայց մարգարեն քիչ մը
ալեւր կաթասին մէջ ննեմիւլ անամաքան կերա-
կուրը կրամցուց իր գառնութեաւը և մասապար
ըլլայէ դադրեցաւ: Այս բաւուն օնները գառնագը-
ռումներ էին, որ անիրք ծառան վարունքի անդ
քաղաք էր. այժմ եւս իրաս շատ ասատ կը բուսնի

այն գտաւախին մէջ ուր կը գտնաւէր Մարգարէն:
ինչպէս եւ Յորդանուու հովուն մէջ եւ մեռեալ
ծովուն եղիքը երեսուն վայ: Պատուց շտափազանց
դառն է այնպէս որ զայն կը կունեն երկիր դառ-
նաթիւն, յատ ուժին լրածովական ազդեցու-
թիւն ունի. զարմանալիք չէ ուրեմն որ մորդաբէ-
ներու որդիները հազի կերպաւրեն ուսեւել սկսած
թառաւորուած կարծեցին ինչպինքնին. վայրը շա-
փով ալիւրը զոր կեղսէս նետեց կաթասին մէջ,
թափան էր որ չէր կնար ննել գառնութիւնը եւ
վասակիր հանգանը կերպաւրին... մնալու
հորուց վէ տեղի ունեցաւ: Ուրիշ բազմաթիւ հե-
ղինակները կը նախասիրն սենել բուտիւն օնն բա-
ռին մէջ՝ յարդաբէներու վարունդու կոչուածը (ան-
ի կարգին լուրուն բառը):

* * *

Երուսաղէմի Տաճարին ներդիւամասին եղեւ-
ափայտ որմագրուագները զարգարուած էր իւն-
իշ կոյուած քանդակներով (Գ. Թագ. Զ. 18).
նաև Տաճարին ճուղանի ծովուն վերի մարդ չօր-
հնակի երկու կազիք վայ բնիւն իւր քանդակ-
ներով զարգարուած էր (Գ. Թագ. հ. 74): Այս
եւու լուսերը ընդհանր կը հանրապէս նմանցուած են դառ-
գագուածներուն: *Celsius*, Hierobotanicon,
համ. Ա. էջ 397, H. B. Tristram the Na-
tural History of the Bible, Londres 1889,
էջ 452: *Citrullus colocynthes* պառզին ձեւը,
վայերապէ լուսեւները ու երկուքին մեկանց սի-
րեւոյթ արգարեւ ամեն յարդարութիւն
հնենակնենք քանդակագրուաթեան մէջ զարդա-
րանըներ լինեն: Բաց աստի զարդարաբէի առթիւ-
դրուածնած յորդանի արական, բնեւն իւր բառը
ընականար իւ յաւ կը բերէ միեւնույն որբաւուն
հնենակի կը ականանք բնուէն: Իւ բառը և նմանցին
յասանիսկանութեամբ կը նախանէ դուռնորդուած:
Գլումէի յայտնապէս կըսէ թէ այս զարդարանի-
ները կը իշտանին բնիւն իւր կը յիշեցէին
բուտիւն օնն (գառնագիմ) իւ ձեւը. *Celsius*,
Hierobotan. Համ. Ա. էջ 397: Այսուամենայնին
հնենակներէ սմանիք բերա իմ բառը երբ. բուտիւն
(= գալարեւ բուղուկնել) բային ածանցուած կը
համարին եւ քարտեական բնուէն: Ի՞ն գունդ,
զնդակն եւ բնիւն: "կծիկն բաներուն մերձեցնե-
լով կը թարգմանն ծաղկաց կոկնեներն, ինչպէս
որ եղիպատին եւ Ասրական զարպանկար քան-
դաններն մէջ կ'երեւ ծաղկաց կոկնեներուն պատ-
կուիք: *Perrout*, Histoire de l'art. Հատ. Բ.
էջ 819: Հակառակ վերջին բոլոր այս մերձեցնե-
ներուն եւ նմանութեանց առաջնին կարծէր աւելի
չափածնեար կերեւի, անաւանդ որ գառնութուած
ըլլայ թարգմանով կը հաստատուի եւ թալմու-
տականներով կը մենարանուի:

* * *

Ծղումներ:

Խօթանամսից: Սբրայական:

"Եւ եւ յանդ քաղեւ Եւ եւ ոթ յանդ քա-
րիսովթ. եւ եղիս որթ զեւ խոս եւ եղիս որթ

յանդին եւ քաղցածք ի յարդին եւ քաղցածք ի նմանէ ուշի լի շաղկաւ նմանն որուս որուս (=իրավ եւ եկի եւ արկ ի բառարտութ) լի շաղկաւ առ եփոյին քանդի ոչ ճառ իրավ եւ եկի եւ արկ ի առ եփոյին քանդի ոչ ճառացրուն:

(Դ. թագ. Դ. 391)

(Դ. թագ. Դ. 391)

Այս գրուագեց զտունն ի ները եղեւափայտիք ի վրայուն եւ վրայուն եւ դրոյւած զտունն յեղեւափայտիք ի հետեւ եւ բարձր դժբախտից զտունն յեղեւափայտից եւ ոչ եւ բարձր բարձր:

(Դ. թագ. Զ. 181)

(Դ. թագ. Զ. 181)

“Հուրընակի պատէին զտ ի տառ կնանց շորո ի ները եղեւափայտիք վուն եւ երկու կարք հոս ի մուշարք ի ճառին նորուն եւ դուրուն եւ ճառաւալք ի ճառ հասատակալքուն:

(Դ. թագ. Զ. 241)

(Դ. թագ. Զ. 241)

* * *

Կինամոնն:

Կինամոննն: — Երբ. +մա.-մ, Յօթանասնից. ԽԱՆԱԲԱՐԱՎԱՆ. վուլտա. cinnamomum. Գրաբար եւ աշբորը. ինամոն, ելեց. Լ. 23, Աւակ. է, 17, Երգ. գ. 14, Սիրու. ի. 20, Յայտ. ժ. 13, Երգ. զանամու. աման. դրայու. չն կամ գարցին:

Կինամոննը ծարյագոյն արեւելքի ջերմացոյն գաւառներուն մէջ ամսու զանամուն Յօցլանիւն (= Ալյունան լինամոն) հօսուած թուաքին կամ կարմաքերք ծառին կեղեւաներէն հանուած քաղցրահամ եւ անոշամերոյ համեմ է որ շատ յարդի է գրեթէ ամէն երկիր մէջ, կինամոննը գափինքներու (Laurinæ), բնուածիքին կը պատիւարու. ծաղկինքները լիք բաժնին ծաղկապատառն մ'անին. տերեւները մշագուար եւ իրաս անուշահուն են. պատուզ նուազ մուստ հատապատզ մըն է. Այլքագոյն արեւելքի թրինկերը թուաքին կեղեւաները գրեծերվ կը կարու շերու շերու եւ արեւելք տակ տարածելով նեղ լալարեալ ձեռ մէ կու տառ ինչպէս վաճառանցներուն մէջ կը տեսնուի. կինամոննի գոյնը բաց շաղանակագոյն է. կը գտնուի ի մասաւորի Աէլյախի կողոյն ինչպէս եւ Հնդկաց Ովկիանոսի կողեց եւ Չինասանի ու Հնդկասանի մէջ. բարձրութիւնը թուփին կը հասնի միջեւ 20 ոսր:

* * *

Կինամոննը մին էր այն նիթերէն օրոցմէ կը կազմուէր անուշահուն իւղը որով օծուեցան խորանը եւ նուիքական ածօթները (Ելեց. Լ. 23). կը գրուածուու ուրիշ քաղցրախորք բաղադրութեանց հետ անենակին եւ անկազնենքու անուշահուններն (Աւակ. է, 17). ըստիր անոշահուններն մ'ըլլալով Երդ երգոցի հեղեւաներ:

Մին առաքենութիւններն կը բազդատէ ինկահատունկերուն ծաղկաց պարտէզի մը շատ, յորուած կ'աւտէր նաև կինամոննը (Երգ. գ. 14). Սիրու իմաստութեան քաղցրութիւնը կինամոննով ու բացարքէ (Սիրու, իդ. 20), Յայտնութեան առ գրքէն կը տերեւկանը որ մասին բարելինը վաճառքներէն մին էր կինամոննը եւ այդ քաղցրի պատառուելուու կինամոննի վաճառականութիւնն ալ կը գարդի բարելինի մէջ. կինամոննը Հնդկաստանէն կը բերուէր. Հնդկէց կը կողին տառն նաև անուշազոյը քայլու, Եղիպատուկը կոյն նշանալութեամբ կ'անուշակն նուն. Եղիպատական Ա. ֆ. ի. (= Հնդկահատ խոնն) բաղկացութեան մասը կը կազմէր նուռ. V. Loret. Le Kyphe, parfum sacré des anciens Egyptiens, առեւ Journal Asiatique Յունի-Օքտոբ. 1887, էջ 115: Խնչպէս որ սծնան իդին պատառատութիւնն մէջ կակերպին հետ միացեալ պէտք եր ըլլար կինամոննը (Ելեց. Լ. 23) նմանակն եւ կիֆիի պատրաստութեան մէջ կակեժերունին հետ միացեալ էր. նախնական մէջ անուշահուններն մէջ բարելինը կամ բաղկացութեանց մէջ միշտ կը միշտակուի կինամոննը. Ակնէրուուտ. Hist. Plant. թ. Ստրուն. ժ. Զ. գ. 2, 23: Այս վերջին հեղեւաներ կ'ըստ թէ կինամոննը Սարեցրացներու երկրին արտադրութիւնն եր Ժ. գ. 19, ինչպէս եւ Երշնանի Ասորից մէջ մասին ժ. Զ. գ. 25: Սակայ է որ Սարայի եւ Ռեւենի վաճառականները Տիւրոսի վաճառականուուներուն կը բրէին ամեն ընտիր համեմեր եւ անուշահուններն բարեկեր (Եղիպ. իդ. 22), բայց չէ յայտնի թէ կինամոննը իրենց երկրին արտադրութիւնն եղած ըլլար: Պինխոս իր հաճապատմութեան մէջ ժ. 41, 42, զայն իր ժիանէ եւ կը պնդէ որ անուշահունների կ'երթային զայն փուելը Եթովկիցի մէջ խնչպէս որ Սարային ժ. Ե. ա. 22 եւ Եթովկիցի հարաւային արեւելեան բակելի մասերուն մէջ, այսինքն Հնդկաց Ովկիանունի եղերաց զայու ու նշանակի գաւառ մը ու կ'անուշահունների իւթէ, ԽԱՆԱԲԱՐԱՎԱՆ ամոգօրս շաբա, Ա. գ. 2: Ամենայն հաւանականութեամբ այս այն մասն է զոր Եղիպատուկի կը կոչէին թէ Ան-Ան-Անը, ուր կ'երթային պարնաւորելու անձարանի անուշահունների եւ մանաւորի կինամոնն, Brugsch et Dumichen, Recueil des monuments egyptiens, Leipzig 1862, Համ. Ա. էջ 50: Սակայն չէ կարել սակայն աման բարձրութիւնների կ'անուշահունների կը կ'անուշահունների անձարանի բարձրութիւնների կը համանալ Հունիսի Ան-Ան-Անը Սարգիս, Թէւելլուս. թ. 7, եւ մին կողմէ կը հանեն ծովու ամարալ, Եթովկիցի եւ Եթիկոսու: Բաղդ. Nees von Esenbeck, De cinnamonomo disputatio, Bonn 1823. Յօնաստե, Recherches sur le cinnamonomum des anciens, առեւ Journal de pharmacie, Համ. ժ. գ. 1828, էջ 266:

(Հարաւանիւն)

ՂՃԻՒՆԻ ԵՊԱ. ԴՈՒԻՆԱՑՆԱ